

UDK 378:004.738.5(049.3)

Primljeno: 22. 03. 2025.

Stručni rad
Professional paper

Nedim Čirić

GLOBALNO OBRAZOVANJE BEZ GRANICA I NOVA ERA ONLINE UNIVERZITETSKOG UČENJA

(Maja Bosanac, *Masovni otvoreni onlajn kursevi u oblasti visokog obrazovanja*, Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Novi Sad, 2025)

U aktuelnom trenutku ekspanzije i razvoja novih digitalnih tehnologija, visoko obrazovanje se suočava sa kontinuiranom i pedagoški slojevitom transformacijom. Tradicionalne učionice sve više ustupaju mjesto virtualnim prostorima znanja, a masovna usmjerenost visokoškolskih ustanova na otvoreni onlajn pristup učenju, postaje simbolom globalne dostupnosti i demokratizacije obrazovanja. Ovakvi pristupi univerzitetskom obrazovanju otvaraju različite mogućnosti studentima širom svijeta, bez obzira na njihovu geografsku ili ekonomsku poziciju. Time se potiru formalne granice koje su nekada bile prepreka obrazovnim prilikama, što nas vodi istinskoj internacionalizaciji sistema visokog obrazovanja. Online učenje ne predstavlja samo tehnički pomak, već izaziva suštinsku promjenu u pedagojskim paradigmatama, metodičkim pristupima znanju i ulogama univerzitetskih nastavnika. Na univerzitetima se sve češće koriste digitalne platforme kako bi se unaprijedila fleksibilnost i individualizacija učenja, a mikroorganizacija nastave učinila ekonomičnijom i svrsishodnijom. Nova era online univerzitetskog učenja zahtijeva i nova didaktička rješenja, nove metodičke pristupe, kao i odgovore na zahtjeve kvalitete, motivacije i akademskog integriteta. Globalno obrazovanje bez granica je koncept koji nudi razvojne potencijale, a čime se otvaraju vrata inkluzivnijem,

prilagodljivijem i savremenijem univerzitetu. U tom kontekstu, globalno obrazovanje bez granica postaje stvarnost, a ne samo ideal.

U svojoj naučnoj monografiji *Masovni otvoreni onlajn kursevi u oblasti visokog obrazovanja* Maja Bosanac pristupa jednoj od najsloženijih i najaktuelnijih tema u oblasti visokog obrazovanja, a to je MOOC (Massive Open Online Courses). Ova monografija je značajno djelo koje je nastalo kao rezultat teorijski promišljenog, metodološki utemeljenog i interdisciplinarno relevantnog istraživanja, a koje osvjetljava transformaciju visokoškolskog obrazovanja pod uticajem digitalnih tehnologija, obrazovnih politika i globalnih društvenih tokova. Monografija je pisana analitički i smisleno kroz šest poglavlja, uz opsežan uvod, zaključna razmatranja, pregled relevantne literature te niz dodataka koji produbljuju teorijsko-metodološki okvir izlaganja. Autorica dosljedno gradi narativ koji izmiče jednostavnom tehnološkom determinizmu, a MOOC posmatra kao kompleksan obrazovni i kulturni fenomen. Najznačajnije pitanje kojim se knjiga bavi je ustvari način na koji MOOC-ovi mijenjaju ne samo oblik i dostupnost obrazovanja, već i samu prirodu procesa učenja i odnosa između nastavnika i studenta. Autorica otvara prostor za dijalog o MOOC-ovima kao izazovu, ali i kao prilici za reimaginaciju visokoškolskih institucija. Poseban doprinos monografije ogleda se u njenom interdisciplinarnom pristupu, gdje se spajaju pedagogija, obrazovna tehnologija, sociologija obrazovanja i teorije učenja.

U uvodnim razmatranjima jasno je naznačen okvir promišljanja u kojem se MOOC-ovi analiziraju kao proizvod (post)kriznog društva, a ujedno su odgovor na potrebu za demokratizacijom znanja, ali i potencijalni instrument neoliberalne instrumentalizacije obrazovanja. U tom smislu, autorica propituje i "treću misiju" univerziteta, koja podrazumijeva širu društvenu ulogu akademskih institucija, uključujući preduzetničku i civilnu dimenziju. U centralnim poglavljima autorica razlaže razvojni put MOOC-ova kroz tri paradigme: cMOOC (konektivistički model), xMOOC (biheaviorističko-instruktivistički model) i hMOOC (hibridni model). Navedena klasifikacija omogućava preciznu analizu razlika u pristupu učenju i poučavanju, tehnološkoj infrastrukturi i obrazovnim ciljevima. Posebno su značajni dijelovi u kojima autorica povezuje MOOC-ove s teorijama učenja (konstruktivizmom, konektivizmom, socijalnim teorijama), te ih pozicionira u širi kontekst obrazovne paradigme digitalnog doba.

Mentisov okvir usklađivanja tehnologije, pedagogije i konteksta nudi analitičku mapu razvoja obrazovanja, gdje MOOC nije tek puko sredstvo, već simptom i pokretač promjene obrazovnog pejzaža. Autorica pažljivo razmatra i ulogu nastavnika

u novim oblicima obrazovanja, kao i transformaciju odnosa nastavnik-student, pri čemu student postaje aktivan učesnik u stvaranju znanja. Vrijedno je naglasiti da ova naučna monografija ima upečatljivu i opsežnu empirijsku osnovu, kroz prikaze najvažnijih svjetskih platformi, stanja u Srbiji, Gartnerov ciklus inovacija i niz klasifikacija i tabelarnih prikaza koji olakšavaju razumijevanje. Prilozi daju značajan doprinos, od inovativnog konceptualizovanja pedagogije, preko poređenja ekonomskih paradigmi, do hibridnih modela učenja i anticipacije budućih trendova. Posebna vrijednost jeste kritička distanca autorice, koje se izdiže nad nekritičkim entuzijazmom ili isključivom skepsom i pozicionira kao istraživačica koja jasno prepoznaje složenost i višeznačnost MOOC-a, nudeći čitatelju alate za razumijevanje njihovog uticaja na savremeno visoko obrazovanje.

Prvo poglavlje ove monografije otvara prostor za promišljanje pedagogije na nov i inovativan način, povezujući je s dinamičnim razvojem tehnologije i pojavom obrazovanja 2.0. Autorica nas uvodi u svijet savremenih obrazovnih koncepata kao što su pedagogija 2.0, kurikulum 2.0 i e-učenje 2.0, pritom jasno objašnjavajući kako web 2.0 alati, digitalne mreže i društveni mediji oblikuju današnje obrazovne horizonte. Utemeljen na aktuelnim teorijama učenja, od konstruktivizma do konektivizma, autorica kroz tekst nudi teorijski okvir za razumijevanje promjena koje digitalno doba donosi u obrazovanju. Posebno se ističe pažljivo analiziran prelazak s tradicionalnih ka obrazovnim modelima koji se oslanjaju na umreženost, saradnju i aktivno učešće (participativnost) studenata. Bosanac ne samo da mapira ovaj prijelaz, već i naglašava važnost skladnog povezivanja tehnologije, pedagogije i društvenog konteksta. Ovo poglavlje predstavlja snažan teorijski temelj za daljnje razumijevanje kako se obrazovanje danas mijenja i zašto je važno da te promjene razumijemo, analiziramo i odgovorno primijenimo.

Drugo poglavlje nas vodi kroz razvojni put masovnih otvorenih onlajn kurseva (MOOC), od njihovih začetaka do savremenih formi koje danas nalazimo u visokoškolskom obrazovanju širom svijeta. Kroz zanimljivo izloženu analizu, autorica prikazuje kako su se MOOC-ovi razvijali u različitim kulturnim i institucionalnim kontekstima, s posebnim fokusom na razlike između evropskog i američkog modela. Osim obrazovne, posebna pažnja posvećena je tzv. trećoj misiji univerziteta, koja obuhvata civilne inicijative i preduzetničke pristupe u kojima MOOC-ovi igraju ključnu ulogu u povezivanju akademije sa širom zajednicom. Autorica precizno razlaže različite tipove MOOC-ova (poput cMOOC, xMOOC i hMOOC) objašnjavajući njihove posebnosti, ciljeve i načine primjene. Svaki od ovih modela podrazumijeva specifičan pedagoški i metodološki pristup, a knjiga ih nudi

kao ogledala savremenih obrazovnih tendencija koje spajaju tehnologiju, autonomiju u učenju i širenje znanja van univerzitetskih zidova. Ovo poglavlje donosi važan uvid u to kako se visoko obrazovanje mijenja u eri digitalne dostupnosti, ali i kako MOOC-ovi mogu postati most između znanja, tržišta i društva.

Treće i četvrto poglavlje fokusiraju se na detaljnu analizu dvaju dominantnih modela MOOC-ova (cMOOC i xMOOC), pri čemu autorica uspješno rasvjetljava njihove temeljne pedagoške postavke i teorijske izvore. Posebno su vrijedni uvidi koji povezuju cMOOC-ove s konektivizmom, jednom od savremenih teorija učenja u digitalnom dobu, te suprotstavljaju taj pristup instruktivističkom modelu xMOOC-ova, koji se oslanja na tradicionalniju, linearno strukturiranu didaktiku. Autorica s jasnoćom ukazuje na potrebu da se pristupi MOOC obrazovanju kontekstualiziraju i prilagode različitim ciljnim grupama, ciljevima učenja i kulturnim specifičnostima.

Peto poglavlje donosi pregled hibridnih MOOC-ova (hMOOC), koji predstavljaju spoj prednosti oba prethodna modela i otvaraju mogućnosti njihove integracije u visokoškolske kurikule. Ovaj model posebno je interesantan jer omogućava veću fleksibilnost i prilagodbu konkretnim potrebama studenata i institucija. Autorica razmatra primjenu koncepta "izokrenute učionice" (flipped classroom), novu ulogu nastavnika u digitalnim okruženjima i izazove koje ovaj model postavlja pred studente, od motivacije do samostalne organizacije učenja. Time ova poglavlja nude izuzetno koristan pregled ne samo postojećih MOOC formata, već i smjernica za njihovu buduću primjenu i razvoj unutar visokoškolskog obrazovanja

U završnim razmatranjima autorica vješto sintetizira glavne nalaze knjige i otvara prostor za daljnje istraživačke pravce, naglašavajući da MOOC-ovi predstavljaju kompleksan i višeslojan obrazovni fenomen. Umjesto da se posmatraju isključivo kroz pedagošku prizmu, MOOC-ovi se u knjizi tretiraju kao tačka susreta različitih disciplina i interesa (od tehnologije i obrazovanja, do ekonomije i politike). Važno je naglasiti da autorica upozorava na ograničenja jednodimenzionalnih pristupa i zagovara sveobuhvatno, pluralističko razumijevanje ovog savremenog obrazovnog modela. Naglašava da fenomen MOOC-ova ne može biti u potpunosti shvaćen ako se ne uzme u obzir širi institucionalni i društveni kontekst u kojem nastaju i razvijaju se, pa u vezi s tim predlaže integrisani teorijski okvir koji povezuje pedagoške teorije, tehnološke inovacije, političke strategije i ekonomske modele, čime otvara vrata jednoj novoj viziji online obrazovanja. Ova razmatranja ne nude konačne odgovore, već pozivaju na dijalog i interdisciplinarno promišljanje, što ovu znanstvenu monografiju čini relevantnim i inspirativnim resursom za sve koji žele razumjeti budućnost učenja u digitalnom dobu.

Posebnu vrijednost monografiji daju dodaci na kraju (čak 12 priloga) koji značajno obogaćuju teorijski sadržaj konkretnim i preglednim materijalom. Među njima se nalaze komparativne tabele koje omogućavaju brzo sagledavanje razlika i sličnosti među različitim MOOC modelima, detaljno razrađena klasifikacija kurseva, kao i prikazi rezultata akademskih istraživanja provedenih u Srbiji, što knjigu čini relevantnom posebno za regionalni kontekst. Osim što doprinose boljem razumijevanju teorijskih koncepata, prilozi nude i konkretne prijedloge za inovativne metodološke pristupe, čime monografija prerasta u vrijedan resurs za nastavnike, istraživače i kreatore obrazovnih politika. Autorica time dodatno osnažuje primjenjivost i funkcionalnost monografije, ne ostajući samo na teorijskom nivou, već nudeći i alate koji mogu služiti kao inspiracija za daljnje nastavne i istraživačke inicijative u oblasti online obrazovanja.

Znanstvena monografija Maje Bosanac predstavlja nezaobilazan doprinos istraživanjima digitalnih obrazovnih praksi u visokom obrazovanju, s naglaskom na razvoj i primjenu MOOC-ova ne samo u regionalnom, već i u globalnom kontekstu. Autorica nudi teorijski utemeljen, metodički rigorozan i kritički oblikovan pristup visokoškolskom obrazovanju, koji omogućava dublje razumijevanje obrazovnih inovacija. U eri koja je obilježena ubrzanom digitalizacijom obrazovnog sistema, ovo djelo pruža dragocjen uvid u potencijale MOOC-ova, ali i njihova ograničenja, pozivajući na daljnju refleksiju o njihovoj ulozi u obrazovnim procesima. Naučna monografija maje Bosanac bi trebala postati nezaobilazan resurs za istraživače u području pedagogije i obrazovne tehnologije, ali i za nastavnike, dizajnere kurseva, donositelje obrazovnih politika, kao i studente edukacijskih nauka. Ona ne samo da objašnjava izazove digitalnog obrazovanja, već i nudi smjernice za njihovo prevazilaženje, pa bi svakako trebala biti dijelom obavezne literature na edukacijskim studijima pri čemu prvenstveno mislimo na silabuse digitalne pedagogije ali i druge srodne kolegije, jer daje jasnu sliku o promjenama koje se odvijaju u obrazovnim paradigmama, kao i o mogućnostima koje donosi digitalizacija obrazovanja.

Nova vrijednost ove znanstvene monografije u odnosu na tradicionalnu pedagogiju jeste u njenom insistiranju na pluralizmu pristupa i integraciji digitalne pismenosti, konektivizma, fleksibilnog učenja i otvorenih obrazovnih resursa. Umjesto statičnog modela obrazovanja, autorica zagovara dinamičan sistem u kojem student nije više pasivni primalac, već aktivni konstruktor znanja unutar digitalnih zajednica prakse. Autorica dekonstruiše pojam univerziteta kao zatvorenog prostora znanja i uvodi koncept „prozirnog univerziteta“ onog koji je propustiv, globalno umrežen i otvoren prema različitim izvorima znanja. U tom smislu, MOOC-ovi se

ne analiziraju samo kao tehnologija, već i kao društveni pokret, kao alat obrazovnog altruizma, ali i obrazovnog kapitalizma. Osim što prepoznaje izazove (elitizam MOOC-ova, pitanje akreditacije, površno učešće), autorica ukazuje na njihovu transformativnu moć: razvoj personalizovanog, adaptivnog učenja koje odgovara na potrebe savremenog studenta, digitalnog nomada, kritičnog mislioca i cjeloživotnog učenika. Knjiga je posebno vrijedna za sredine koje se suočavaju s izazovima dostupnosti obrazovanja, jer MOOC-ovi mogu poslužiti kao most između formalnog i neformalnog obrazovanja, između lokalnog i globalnog znanja. Time monografija otvara prostor za nove modele visokoškolskog obrazovanja u zemljama u razvoju, ali i u razvijenim sredinama koje teže inkluzivnosti i fleksibilnosti, nudeći snažan teorijski i praktični okvir za promišljanje budućnosti obrazovanja.

Adresa autora
Author's address

Nedim Čirić
Univerzitet u Bihaću
Islamski pedagoški fakultet
nedim.ciric@ipf.unbi.ba